

Ideologija anarhizma

Rudolf Rocker

1949

Anarhizam je određena struja društvene misli, čije pristalice zagovaraju ukidanje ekonomskih monopola i svih prinudnih političkih i socijalnih institucija unutar društva. Umesto kapitalističkog ekonomskog poretka, anarhisti bi omogućili slobodno udruživanje svih proizvodnih snaga na osnovu kooperativnog rada, koji bi za svoju jedinu svrhu imao zadovoljavanje neophodnih potreba svakog člana društva. Umesto sadašnjih nacionalnih država i njihove beživotne mašinerije političkih i birokratskih institucija, anarhisti žele federaciju slobodnih zajednica koje bi jedna s drugom bile vezane svojim ekonomskim i socijalnim interesima i koje bi svoje odnose uredile na osnovu uzajamnog dogovora i slobodnog ugovora.

Svako ko ozbiljno proučava ekonomski i politički razvoj sadašnjeg društvenog sistema priznaće da ovi ciljevi ne izvire iz utopijskih ideja nekolicine maštovitih inovatora, već su logični ishod detaljnog ispitivanja postojećih društvenih kontradikcija, koje se, sa svakom novom fazom postojećih društvenih odnosa, ispoljavaju sve jasnije i sa sve štetnijim posledicama po zdravlje. Savremeni monopolski kapitalizam i totalitarna država samo su poslednje faze razvoja koji nije mogao kulminirati na drugačiji način.

Zloslutni razvoj našeg današnjeg ekonomskog sistema, koji usmerava ogromnu akumulaciju društvenog bogatstva u ruke privilegovanih manjina i vrši konstantnu represiju nad širokim narodnim masama, utro je put i na sve moguće načine pomogao današnjoj političkoj i socijalnoj reakciji. On je žrtvovao opšte interese ljudskog društva privatnim interesima pojedinaca, i na taj način sistematski podrivao iskrene međuljudske odnose. Ljudi su zaboravili da industrija nije samoj sebi svrha, već bi trebalo da je puko sredstvo koje će čoveku obezbediti materijalnu osnovu za život i dostupnim učiniti blagodati više intelektualne kulture. Tamo gde je industrija sve, gde rad gubi svoju etičku važnost i čovek je ništa, tamo počinje carstvo bezobzirnog ekonomskog despotizma, čije funkcionisanje nije ništa manje užasno od funkcionisanja bilo kog političkog despotizma. Oni se uzajamno uvećavaju; napajajući se na istom izvoru.

Naš savremeni društveni sistem interno je podelio društveni organizam svake zemlje na neprijateljske klase, a eksterno je zajednički kulturni krug razbio u neprijateljske nacije; i klase i nacije se uzajamno sukobljavaju otvorenim antagonizmom, i svojim neprekidnim ratovanjem komunalni život drže u stalnom grču.

Dva svetska rata za pola veka i njihove strašne posledice, stalna opasnost od novih ratova, koja se danas nadvila nad svim narodima, samo su logične posledice ovog nepodnošljivog stanja koje jedino može da dovede do daljih univerzalnih katastrofa. Sama činjenica da je danas većina država primorana da troši veći deo svog godišnjeg prihoda na takozvanu nacionalnu bezbednost i likvidaciju starih ratnih dugova dokaz je neodrživosti postojećeg stanja; to bi svima trebalo da učini jasnim da je cena za navodnu zaštitu koju država pruža pojedincu plaćena preskupo.

Neprestano rastuća moć bezdušne političke birokratije koja od kolevke pa do groba nadgleda i bdi nad životom čoveka, stvara sve veće prepreke na putu saradnje među ljudima. Sistem koji u svakom činu svog postojanja žrtvuje dobrobit velikog dela naroda, čitavih nacija, sebičnoj žudnji za moći i ekonomskim interesima uskih manjina nužno mora razgraditi društvene veze i dovesti do stalnog rata svih protiv svih. Ovaj sistem je podsticao jačanje velike intelektualne i socijalne reakcije koja danas svoj izraz nalazi u modernom fašizmu i ideji totalitarne države, daleko prevazilazeći opsednutost vlašću apsolutne monarhije iz minulih vekova i nastojeći da svaku sferu ljudske aktivnosti podvede pod kontrolu države. „Sve za državu; sve posredstvom države; ništa bez države!“ postao je lajtmotiv nove političke teologije koja ima razne sisteme crkvenog učenja – Bog je sve a čovek ništa, pa je za ovu modernu političku religiju država sve a građanin ništa. I baš kao što su reči „volja Božija“ korišćene da bi se opravdala volja privilegovanih kasta,

tako se danas iza volje države kriju sebični interesi onih koji se smatraju pozvanim da tu volju interpretiraju na način koji im odgovara i da je narodu nametnu silom.

U savremenom anarhizmu imamo spoj dve velike struje koje su pre i posle Francuske revolucije pronašle izrazito karakteristični izraz u intelektualnom životu Evrope: socijalizam i liberalizam. Savremeni socijalizam je razvijen kada su dalekovidi posmatrači društvenog života sve jasnije videli da politička ustrojstva i promene oblika vladavine nikada neće moći da dosegnu do korena velikog problema kog nazivamo društvenim pitanjem. Njegove pristalice su bile sasvim svesne da izjednačavanje društvenih i ekonomskih uslova u korist svih, uprkos najlepšim teorijskim postavkama, nije moguće sve dok su ljudi podeljeni u klase na osnovu toga da li poseduju imovinu ili ne, klase čija puka egzistencija unapred isključuje bilo koju pomisao na pravu zajednicu. I tako su došli do uverenja da zahtev za ostvarenjem društvene pravde postaje izvodljiv jedino eliminacijom ekonomskih monopola i zajedničkim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju, što je preduslov da bi društvo postalo prava zajednica, i ljudski rad više neće služiti ciljevima eksploatacije nego će obezbeđivati blagostanje za sve. Ali čim je socijalizam počeo da okuplja svoje snage i postaje pokret, odjednom su postale vidljive određene razlike u mišljenjima koje su plod uticaja društvenih sredina različitih zemalja. Činjenica je da je svaki politički koncept od teokratije do cezarizma i diktature uticao na određene frakcije socijalističkog pokreta.

U međuvremenu, druge dve velike struje političke misli, imale su odlučujući značaj za razvoj socijalističkih ideja: liberalizam, koji je snažano uticao na napredne umove anglosaksonskih zemalja, Holandije i Španije posebno, i demokratija u smilu koji je Ruso izložio u svom Društvenom ugovoru, i koja je svoje najuticajnije predstavnike našla u liderima francuskog jakobinizma. Dok je liberalizam u svojim društvenim teorijama krenuo od pojedinca i želeo da ograniči aktivnosti države na minimum, demokratija je zauzela stanovište apstraktnog kolektivnog koncepta, Rusovu opštu volju, koju je nastojala da ustanovi u nacionalnoj državi. Liberalizam i demokratija su prvenstveno politički koncepti, i pošto većina njihovih originalnih pristalica jedva da je uzimala u obzir ekonomske prilike u društvu, dalji razvoj tih prilika praktično nije mogao biti usaglašen sa izvornim principima demokratije, a još manje sa izvornim principima liberalizma. Demokratija sa svojim motom jednakosti svih građana pred zakonom, i liberalizam sa svojim pravom čoveka nad sopstvenom ličnošću, doživeli su brodolom u susretu sa realnostima kapitalističke ekonomije. Sve dok milioni ljudskih bića u svakoj zemlji moraju da prodaju svoj rad maloj manjini vlasnika, i da tonu u najdublju bedu ukoliko ne mogu da nađu kupce, takozvana jednakost pred zakonom ostaje samo vrhunsko licemerje, pošto su zakone napisali oni koji su vlasnici društvenog bogatstva. Ali isto tako ne može se govoriti o pravu na sopstvenu ličnost, jer to pravo prestaje onda kada ste primorani da se povinujete tuđem ekonomskom diktatu ukoliko ne želite da gladujete.

Zajedno sa liberalizmom, anarhizam predstavlja ideju da sreća i prosperitet pojedinca moraju biti standard u svim društvenim pitanjima. I, zajedno sa velikim predstavnicima liberalne misli, takođe ima ideju ograničavanja funkcija vlade na minimum. Njegove pristalice su sledile ovu misao do njenih krajnjih konsekvenci, i žele da iz života društva eliminišu svaku instituciju političke moći. Kada Džeferson sažme osnovni koncept liberalizma rečima: „Najbolja je ona vlada koja najmanje vlada“, tad anarhisti sa Toroom kažu: „Najbolja je ona vlada koja uopšte ne vlada.“

Zajedno sa osnivačima socijalizma, anarhisti zahtevaju ukidanje ekonomskih monopola u svakom obliku i vidu i podržavaju zajedničko vlasništvo nad zemljom i svim drugim sredstvima za proizvodnju, čija upotreba mora biti dostupna svima bez razlika; pošto je ličnu i društvenu slobodu moguće zamisliti jedino na osnovu jednakih ekonomskih uslova za sve. Unutar samog socijalističkog pokreta anarhisti su zastupali gledište da borba protiv kapitalizma mora istovremeno

biti borba protiv svih prinudnih institucija političke moći, jer u istoriji ekonomska eksploatacija je uvek išla ruku pod ruku sa političkom i društvenom represijom. Eksploatacija čoveka od strane čoveka i dominacija čoveka nad čovekom su neodvojive, i svaka od njih je uslov one druge.

Sve dok se unutar društva neprijateljski suočavaju grupe ljudi vlasnika i ne-vlasnika, država će biti neophodna vlasničkoj manjini za zaštitu njenih privilegija. Kada ovo stanje društvene nepravde nestane i ustupi mesto višem redu stvari, koji neće priznati posebna prava i koji će za svoju osnovnu pretpostavku imati zajednicu društvenih interesa, vladanje ljudima moraće da ustupi mesto upravljanju ekonomskim i društvenim poslovima, ili, rečima Sen Simona: „Doći će vreme kada će iščeznuti umeće vladanja ljudima. Novo umeće će zauzeti njegovo mesto, umeće upravljanja stvarima.“ U tom pogledu anarhizam se mora smatrati određenom vrstom dobrovoljnog socijalizma.

On takođe odbacuje teoriju koju zastupaju Marks i njegovi sledbenici da je država, u obliku proleterske diktature, neophodna prelazna faza do besklasnog društva, u kom će se država, nakon ukidanja svih klasnih sukoba i potom samih klasa, sama raspasti i nestati sa slike. I to zato što je ovaj koncept, koji potpuno brka pravu prirodu države i njen značaj u istoriji faktora političke moći, jedini logični ishod takozvanog ekonomskog materijalizma, koji u svim istorijskim fenomenima vidi samo neizbežne posledice načina proizvodnje datog vremena. Pod uticajem ove teorije ljudi su počeli da smatraju različite oblike države i svih drugih društvenih institucija za „pravnu i političku nadgradnju na ekonomskoj strukturi“ društva, i mislili su da su pronašli ključ za svaki istorijski proces. U realnosti svaki deo istorije nam pruža na hiljade primera načina na koje je vekovima sputavan ekonomski razvoj zemalja od strane države i njene politike moći.

Pre uspona crkvene monarhije, Španija je, industrijski, bila najrazvijenija zemlja u Evropi i bila je na prvom mestu gotovo na svim poljima ekonomske proizvodnje. Ali vek kasnije nakon trijumfa hrišćanske monarhije veći deo njene industrije je nestao; ono što je ostalo od nje preživelo je isključivo u najjadnijem stanju. U većini industrija vratili su se najprimitivnijim načinima proizvodnje. Poljoprivreda je propala, kanali i plovni putevi su upropašćeni, a velika prostranstva zemlje su pretvorena u pustinje. Raskošni apsolutizam u Evropi, sa svojim besmislenim „ekonomskim propisima“ i „industrijskim zakonima“, koji su oštro kažnjavali svako skretanje od propisanih načina proizvodnje i nisu dopuštali nikakve nove pronalaskе, vekovima je u evropskim zemljama blokirao industrijski napredak i sprečavao njihov prirodni razvoj. Pa čak i sada nakon jezivih iskustava iz dva svetska rata, politika moći većih nacionalnih država se pokazuje kao najveća prepreka za rekonstituisanje evropske ekonomije.

U Rusiji, međutim, gde je stvarno sazrela takozvana diktatura proletarijata, žudnja određene partije za političkom moći sprečila je bilo kakvu pravu socijalističku reorganizaciju ekonomskog života i gurnula je zemlju u ropstvo ugnjetačkog državnog kapitalizma. Diktatura proletarijata, za koju naivne duše veruju da je neizbežna prelazna faza do pravog socijalizma, danas je izrasla u zastrašujući despotizam i novi imperijalizam, koji ni u čemu ne zaostaje za tiranijom fašističkih država. Tvrdnje da država mora nastaviti da postoji sve dok društvo više ne bude podeljeno na neprijateljske klase, u svetlu čitavog istorijskog iskustva, zvuče kao loš vic.

Svaki tip političke moći pretpostavlja određeni oblik ljudskog ropstva, za čije održavanje je i uspostavljena. Kao što spolja, to jest, u odnosu prema drugim državama država mora da stvori određene veštačke antagonizme da bi opravdala svoje postojanje, tako i interno cepanje društva u kaste, redove i klase suštinski je uslov njenog daljeg postojanja. Razvoj boljševičke birokratije u Rusiji pod navodnom diktaturom proletarijata – koja nikada nije bila ništa drugo nego diktatura male klike nad proletarijatom i čitavim ruskim narodom – samo je nova instanca starog

istorijskog iskustva koje je ponovljeno bezbroj puta. Ta nova vladajuća klasa, koja danas velikom brzinom izrasta u novu aristokratiju, odvojena je od velikih masa ruskih seljaka i radnika onoliko jasno koliko su privilegovane kaste i klase u drugim zemljama odvojene od narodnih masa. I ta situacija postaje još nepodnošljivija kada despotska država negira nižim klasama pravo da se žale na postojeće uslove, tako da svakim protestom rizikuju svoje živote.

Ali čak i daleko veći stepen ekonomske jednakosti od onog koji postoji u Rusiji ne bi bio nikakav garant protiv političke i socijalne represije. Ekonomska jednakost sama po sebi nije društveno oslobođenje. Upravo je to ono što sve škole autoritarnog socijalizma nikada nisu shvatale. U zatvoru, u samostanu, ili u kasarni naćicete prilično visok stepen ekonomske jednakosti, pošto svi zatvorenici dobijaju isti smeštaj, istu hranu, istu uniformu, i iste zadatke. Drevna država Inka u Peruu i jezuitska država u Paragvaju dovele su jednake ekonomske provizije za svakog stanovnika do fiksnog sistema, ali uprkos tome tamo je vladao najgori despotizam i ljudska bića su bila puki automati više volje na čije odluke nisu imala ni najmanji uticaj. Nije bez razloga Prudon u „socijalizmu“ bez slobode video najgori oblik ropstva. Nagon za socijalnom pravdom jedino se na odgovarajući način može razviti i biti delotvoran onda kada izraste iz ljudskog osećaja za slobodu i odgovornost, i kada na njima počiva. Drugim rečima, socijalizam će biti slobodan ili ga uopšte neće biti. U njegovom jasnom shvatanju ove činjenice leži pravo i duboko opravdanje anarhizma.

U životu društva institucije služe istoj svrsi koju kod biljaka i životinja imaju fizički organi; one su organi društvenog tela. Organi se ne razvijaju arbitrarno, već svoje postojanje duguju određenim neminovnostima fizičke i društvene sredine. Promenjeni životni uslovi proizvode promenjene organe. Ali jedan organ uvek obavlja funkciju za čije vršenje je evoluirao, ili onu koja je sa njom povezana. I on postepeno nestaje ili postaje rudimentaran čim njegova funkcija organizmu više nije neophodna.

Isto važi i za društvene institucije. One, takođe, ne nastaju arbitrarno, već se osnivaju na temelju posebnih društvenih potreba da bi služile određenim svrhama. Na taj način je evoluirala moderna država, nakon što su unutar starog društvenog poretka ekonomske privilegije i sa njima povezane klasne podele počele da budu sve upadljivije. Novonastale vlasničke klase imaju potrebu za političkim instrumentom moći da bi nad masama sopstvenog naroda održavali svoje ekonomske i društvene privilegije, i da bi ih spolja nametnuli drugim grupama ljudi. Tako su nastali odgovarajući društveni uslovi za evoluciju moderne države kao organa političke moći za prisilno potčinjavanje i ugnjetavanje nevlasničkih klasa. Ovaj zadatak je suštinski razlog njenog postojanja. Njeni spoljni faktori su se promenili tokom njenog istorijskog razvoja, ali njene funkcije su uvek ostale iste. One su čak konstantno širene upravo u onoj meri u kojoj su njene pristalice uspele da podrede sopstvenim ciljevima dodatna polja društvenih aktivnosti. I, baš kao što funkcije fizičkih organa ne mogu biti arbitrarno promenjene tako da, na primer, neko ne može, kad god poželi, da čuje očima ili da vidi ušima, tako ne može, svojevolljno, da transformiše organ društvenog ugnjetavanja u instrument za oslobođenje ugnjetenih.

Anarhizam nije patent rešenje za sve ljudske probleme, nije Utopija savršenog društvenog poretka (kako se obično naziva), pošto, u principu, odbacuje sve apsolutne šeme i koncepte. On ne veruje u bilo koji apsolutnu istinu, niti u bilo koji konačan cilj ljudskog razvoja, već u neograničnu mogućnost usavršavanja društvenih modela i humanih uslova za život koji uvek teže višim oblicima izražavanja, i kojima, iz tog razloga, ne možete odrediti bilo koji definitivni kraj niti postaviti bilo koji fiksirani cilj. Najveće zlo bilo kog vida moći je upravo to što uvek na silu pokušava da svede bogatu raznovrsnost društvenog života na konačne oblike i da ih prilagodi određenim normama. Što se snažnijim osećaju njene pristalice, to potpunije uspevaju sebi da

podrede svako polje društvenog života, što je više osakaćujući njihov uticaj na operisanje svih kreativnih kulturnih snaga, to nezdravije utiču na intelektualni i socijalni razvoj moći i kobno su predskazanje našeg doba, jer sa zastrašujućom jasnoćom pokazuju u kakvu nakaznost može da se pretvori Hobsov Levijatan. Savršeni trijumf političke mašine nad umom i telom, racionalizacija ljudske misli, osećanja i ponašanja u skladu sa ustanovljenim pravilima državnih činovnika i, posledično, kraj svake prave intelektualne kulture.

Anarhizam jedino priznaje relativni značaj ideja, institucija i društvenih uslova. On, stoga, nije fiksiran, u sebe zatvoren društveni sistem, već pre određeni trend u istorijskom razvoju čovečanstva, koji, kao kontrapunkt intelektualnom starateljstvu svih klerikalnih i vladinih institucija, teži nesmetanom razvoju svih individualnih i društvenih snaga u životu. Čak je i sloboda samo relativan, a ne apsolutni koncept, pošto stalno teži da proširi svoj opseg i da na razne načine vrši uticaj na šire krugove. Za anarhistu, sloboda nije apstraktan filozofski koncept, već životno konkretna mogućnost svakog ljudskog bića da u potpunosti razvije sve kapacitete i talente sa kojima ga je priroda obdarila, i da ih pretvori u društvenu korist. Što manje je ovaj prirodni razvoj čoveka ometen crkvenim ili političkim starateljstvom, što efikasnija i skladnija bude ličnost čoveka, to će više postati mera intelektualne kulture društva u kom je izrasla. To je razlog zašto su svi veliki kulturni periodi u istoriji bili periodi političke slabosti, jer politički sistemi su uvek zasnovani na mehanizaciji a ne na organskom razvoju društvenih snaga. Država i Kultura su nepomirljive suprotnosti. Niče, koji nije bio anarhista, priznao je to sasvim jasno kada je napisao: „Konačno, niko ne može potrošiti više nego što ima. To važi za pojedince; to važi za narode. Ako se neko potroši zbog moći, zbog više politike, zbog poljoprivrede, zbog trgovine, parlamentarizma, vojnih interesa – ako neko jednoj stvari poklanja tu količinu razuma, ozbiljnosti, volje, samosavlađivanja koja konstituiše nečiju pravu prirodu (self), on neće moći da je pokloni drugoj. Kultura i država – neka niko ne bude u zabludi u vezi s tim – su suprotnosti: Kulturna Država je samo moderna ideja. Jedna živi na užrb drugu, jedna prosperira na račun druge. Svi veliki kulturni periodi su periodi političkog pada. Bilo šta što je veliko u kulturnom smislu nepolitičko je, pa čak i antipolitičko.“

Tamo gde je sveden na minimum uticaj političke moći na kreativne snage u društvu, tamo kultura najbolje uspeva, jer politička vladavina uvek teži uniformnosti i nastoji da svom starateljstvu podredi svaki aspekt društvenog života. I, čineći to, zatiče se u neizbežnoj kontradikciji sa kreativnim aspiracijama kulturnog razvoja, koji je uvek u potrazi za novim oblicima i poljima društvenih aktivnosti, i za koji su sloboda izražavanja, višestranost i kontinuirano menjanje stvari, onoliko životno neophodni koliko su rigidni oblici, mrtva pravila, i nasilno gušenje ideja neophodni za konzerviranje političke moći. Svako uspešno delo podstiče želju za usavršavanjem i produbljuje inspiraciju; svaka nova forma postaje vesnik novih mogućnosti razvoja. Ali vlast uvek pokušava da održi stvari onakvim kakve jesu, bezbedno usidrene u stereotipima. To je bio razlog za sve revolucije u istoriji. Vlast operiše isključivo destruktivno, uvek rešena da sve manifestacije društvenog života ugura u ludačku košulju svojih pravila. Njen intelektualni izraz je mrtva dogma, njen fizički oblik brutalna sila. A ova neinteligencija njenih ciljeva takođe je žig na njenim predstavnicima, i često ih čini glupim i brutalnim, čak i kada su prvobitno bili obdareni najboljim talentima. Onaj ko konstantno teži da sve utera u mehanički poredak na kraju i sam postaje mašina i gubi sva ljudska osećanja.

Iz ovog shvatanja rođen je i crpi svoju moralnu snagu savremeni anarhizam. Jedino sloboda može da inspiriše ljude na velike stvari i da dovede do intelektualnih i društvenih transformacija. Umeće vladanja ljudima nikada nije bilo umeće njihovog obrazovanja i inspirisanja za novo oblikovanje sopstvenih života. Turobno prisiljavanje pod svojom komandom ima jedino beži-

votnu obuku, koja davi svaku vitalnu inicijativu čim se ona rodi i stvara jedino podanike, a ne slobodne ljude. Sloboda je sama suština života, pokretačka snaga svog intelektualnog i društvenog razvoja, tvorac svake nove perspektive za budućnost čovečanstva. Oslobođenje čoveka od ekonomske eksploatacije i od intelektualnog, socijalnog i političkog ugnjetavanja, koje svoj najviši izraz pronalazi u filozofiji anarhizma, prvi je preduslov za evoluciju više društvene kulture i novog čovečanstva.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Rudolf Rocker
Ideologija anarhizma
1949

Der Anarchismus: Ziele und Richtungen, Anarcho-Syndikalismus, 1937. Anarchism: Its Aims and Purposes, Anarcho-Syndicalism, London: Secker & Warburg 1938.

<http://kontra-punkt.info/ideologija-anarhizma>

Preveo Sabo Tabi, 2012.

anarhisticka-biblioteka.net